

До 870-річчя від дня народження Ігоря Святославича (1151-1202)

У рішенні ЮНЕСКО про святкування 800-річчя "Слова" було сказано, що воно поряд з найвидатнішими творами давніх літератур впливає на всезагальний літературний процес, закладені в ньому ідеї миру і гуманізму відіграють велику роль у формуванні світової духовної культури... Переконливою ілюстрацією до сказаного вище слугує вершинний твір давньоукраїнської літератури XII століття невідомого автора – „Слово о полку Ігоревім”.

Цікавою й досить драматичною є історія рукописного побутування „Слова”, створеного саме 1187 року (доказом цьому є два факти: присутність у творі як живих князя Ігоря, який повернувся з половецького полону саме 1187 року, та князів Ярослава Осмомисла та Володимира Глібовича, які померли того ж року).

Ймовірним місцем написання шедевр є Видубицький монастир у Києві. Адже саме у цьому своєрідному центрі українського рукописання протягом XII століття

творився зокрема Київський літопис, а також «Повчання» Володимира Мономаха.

Історія не вберегла для нас цей твір у первісному вигляді, але врятувала одну з його пізніших копій, переписаних десь у середині ХУ століття.

Як відомо, місцем надійного прихистку писаних і переписуваних високоосвіченими ченцями стародавніх книг ставали монастирі. Чи не при кожному з них існували цілі книгозбірні, де найцінніші рукописи вкладали в надійні металеві чи дерев'яні оправы. Нерідко в одну таку товсту оправу „вдягали” декілька різних книг, об'єднаних спільною темою або часом написання. Такі величезні томи називали в монастирських бібліотеках „Хронографами” або „Ізборниками”. До одного такого Хронографа й потрапила списана з оригіналу копія „Слова о полку Ігоревім”.

За деякими даними, „Хронограф” із вміщеним текстом „Слова” певний час зберігався в бібліотеці митрополита Ростовського Дмитрія Туптала (Ростовського). Потім ця збірка текстів опиняється аж на півночі від Москви – в старовинному Ярославлі. Настоятель тамтешнього монастиря архімандрит Іоїль (Йоїль), який свого часу навчався в Києві, був водночас і письменником, і духовним цензором Ярославської друкарні.

Переживаючи матеріальні нестатки, що настали після відбирання в монастиря земель, архімандрит Іоїль почав помаленьку продавати книги з давньої монастирської книгозбірні.

Одну з них – згадуваний „Хронограф” – він відпустив комісіонеру обер-прокурора Святого Синоду в Петербурзі Олексію Мусіну-Пушкіну – палкому збирачу й цінителю старовини.

Сталося це в 1791 року.

Уважно ознайомившись у збірці з невідомою досі розповіддю про похід новгород-сіверського князя Ігоря проти половців, Мусін-Пушкін відразу збагнув, що має справу з надзвичайно вартісною з історичної точки рукописною книгою, про яку слід широко оповістити не лише наукову та літературну громаду, а й саму царицю Катерину II.

Роботу над так званою Катерининською копією „Слова о полку Ігоревім” було завершено у 1795-1796 роках. Однак, незважаючи на сподівання ініціаторів, цариця не поцінувала гідно цей подарунок. Натомість перші учені-дослідники, серед яких були М. Карамзін, М. Бантиш-Каменський, М. Малиновський, зініціювали підготовку рукопису до видання друкарським способом.

Після восьмилітньої праці книга побачила світ з вихідними даними Московської сенатської друкарні 1800 року під назвою „Слова о полку Игоревѣ, Игоря сына Святъславля, внука Ольгова». Обсяг книги, враховуючи вступну статтю і примітки, склав 46 сторінок.

Скопійований з першотвору XII століття список XV століття згорів разом з усім томом „Хронографу” під

час великої пожежі в Москві 1812 року. Вціліла ж незначна кількість примірників першодруку з 1800 року прийшла до сучасників у значно віддаленому від першотвору вигляді. Власне, первісно зіпсованою в мовному та структурному плані була сама копія ХУ століття з колекції графа Мусіна-Пушкіна, за якою готувався твір до друку. Нові неточності, перестановки й помилки привнесли ті, хто її складав у друкарні і редагував коректуру. Через те в сучасному прочитанні „Слова о полку Ігоревім” немало зустрічається так званих темних місць, які протягом ось уже понад двохсот років дають поживу для наукових дискусій все новим і новим поколінням дослідників цієї дивовижної книги. В історії української видавничої справи мало знайдеться таких книг, яким було б присвячено стільки досліджень – від статей до окремих видань.

Сюжетною основою для твору послужив конкретний історичний факт: похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича на половців 23 квітня 1185 року.

Драматична й нещаслива розв’язка цього походу була зумовлена тодішнім удільним безладом, що утворився на українських землях у результаті непорозуміння й розсварення між собою численних удільних князів.

Не підкоряючись князю Київському Святославу, який за рік до цього змушений був сам зі своїм військом піти на бій з половцями й побити їх на річці Орел, підмовлені Ігорем три удільні князі (путивльський, рильський та курський), вирішили самовільно, всупереч

рішенню Києва не вступати надалі в бій із завойовниками поодинці, вони все ж вирушили, кожен своєю дорогою, на Дінець. Вирушили, незважаючи на затемнення сонця як передвісника нещастя, на переважаючі в числі сили кочівників-завойовників, які чатували русичів за Доном.

Три дні, з п'ятниці по неділю, шаліла страшна битва. На початку удача посміхнулася Ігорю: перший день бою виявився успішним для його дружини. Та вже другого ранку „вітри віють з моря стрілами на хоробрі полки Ігореві... Половці йдуть від Дону, і від моря, і від усіх боків руські полки обступили...”

Військо русичів було вщент розбите, поранений князь Ігор потрапив у полон, цим відкривши чужинцям ворота для пограбування й спустошення свого рідного краю.

Структурно книга виразно ділиться на кілька невеликих за обсягом частин: вступу; оповіді про похід Ігорєвого війська та його наслідки; розповіді про віщий сон князя Святослава, тлумачення цього сну та „Золоте слово” великого князя із закликом до всіх українських князів разом „боронити землю Руську”; плачу Ярославни за Ігорем та повернення його з полону.

Ідейною домінантою твору стала проблема єдності українських земель, необхідність утихомирення й примирення розсварених князів. Власне, й причиною поразки Ігорєвого війська, наголошує автор, була неузгодженість дій цього відважного князя із своїми родичами, бажання самому, проти

ЯРОСЛАВНА.

волі Великого князя київського Святослава, перемогти ворога й зажити слави. Тому своєрідним застереженням звучать у поемі слова: „Княжа незгода у поході на

поганих – загибель нам. Бо сказав брат братові: „Це моє, то теж моє!” І почали князі про мале „це велике!” говорити, а самі на себе коромолу кувати. А погані зо всіх боків приходили з перемогами на Землю Руську...”

Літописне оповідання 1185 року цікаве сучаснику передусім як джерело історичне, як неспростовний доказ бурхливих подій, змальованих у високохудожній пам’ятці давнини – «Слові про Ігорів похід». Незважаючи на те, що в старі часи історія і література часто не розмежовувались, становили собою цілісний зміст і вироблену для цього літературну форму, все ж порівняння літопису і «Слова» дає підстави для того, щоб розрізнити в давнині відмінні типи літературної творчості. Літописний тип мислився як форма збереження історичної інформації, але водночас виникали суто художні твори, яким були властиві образна вишуканість, стилістична й композиційна гармонія, а головне – емоційна наснаженість, естетична високість, що і зараз не залишають байдужою душу кожного читача.

Бібліотека університету в своєму «Фонді рідкісних і цінних видань» має декілька книг «Слово о полку Ігореве». Будемо раді Вашому відвідуванню.